

ДОСЯГНЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОГРЕСУ В УКРАЇНІ ТА ЇЇ РЕГІОНАХ НА ОСНОВІ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ФОРМ ЕКОНОМІКИ ЗНАТЬ І ПРОЯВУ ЕФЕКТУ МЕЛІОРИЗМУ

Останнім часом в Україні все частіше проявляються елементи стимулювання економіки знань (ЕЗ), основними серед яких є державна підтримка високотехнологічних галузей, реформування освітньої сфери, зростання якості навчання дітей і дорослих, можливості реалізації ідей через стартапи, міжнародні й національні гранти з отриманням спрямованої фінансової підтримки, впровадження е-технологій у держрегулюванні та повсякденному житті людини. Кожен із зазначених елементів є невід'ємним проявом постіндустріального етапу розвитку економіки країни, яка прагне підвищити добробут і якість життя населення та досягти за цих умов економічного зростання на регіональному й національному рівнях на основі інноваційного і людського розвитку. Отже, виникає необхідність подальшої розробки програми дій, спрямованої на формування ЕЗ за рахунок реалізації багатовекторності її форм в Україні.

Такий тип постіндустріальної економіки, як ЕЗ, у свою чергу, також складається з різних форм економіки [1, с. 51], які мають певні відмінні ознаки і характеристики розвитку, а саме: інноваційної [2-5], цифрової [6; 7], креативної [8; 9], мережевої [10-12] та зеленої економік [13; 14] (табл. 1).

Однак, незважаючи на значну кількість наукових публікацій, присвячених дослідженню поширення постіндустріальних типів економік, залишаються невирішеними проблеми пошуку шляхів формування ЕЗ в Україні, встановлення основних напрямів знаннєвого розвитку та можливі методи використання інтелектуального потенціалу нації.

Метою статті є обґрунтування можливих шляхів підвищення рівня економічного розвитку України за рахунок формування стану ЕЗ на національному та регіональному рівнях, що відбувається на основі комплексної диверсифікації її форм та ефекту меліоризму.

Індустріальна економіка перетворюється на інші типи постіндустріальної економіки або на зовсім нову економіку, як її часто на-

Таблиця 1

Основні типи постіндустріальної економіки¹

Термін	Автор терміна	Перші згадки, рік	
Інформаційна економіка (The Information Economy)	М. Порат (M. Porat)	1977	
Економіка знань (Knowledge economy)	Ф. Махлуп (F. Machlup)	1962	
Форми ЕЗ	інноваційна економіка (The Innovation Economy)	Й. Шумпетер (J. Schumpeter), П. Друкер (P. Drucker)	1911 1985
	цифрова економіка (The Digital Economy)	Д. Тапскотт (D. Tapscott)	1996
	креативна економіка (The Creative Economy)	Дж. Хокінс (J. Hawkins), Р. Флоріда (R. Florida)	2001 2002
	мережева економіка (The Network Economy)	Й. Бенклер (Y. Benkler)	2006
	зелена економіка (The Green Economy)	Дж. Ріфкін (J. Rifkin), Конференція ООН з питань сталого розвитку (Rio+20)	2011 2012
SMART-економіка (The Smart Economy)	Сеульський саміт «Великої двадцятки»	2010	
Програмована економіка (The Programmable Economy)	Дослідницько-консалтингова компанія Gartner	2014	

¹ Систематизовано за даними джерел [2; 4; 6; 8-10; 14-18].

зивають дослідники, яка розвивається та має новітні прояви і характеристики за рахунок потужних різноспрямованих інноваційних проривів, зосередження уваги на людському розвитку та активізації інвестиційних вливань у науку і технології. Для того щоб встановити межі й особливості типів постіндустріальної економіки, необхідно визначити їх сутність, окреслити якісні характеристики та відповісти на досить складне питання: яким чином кожен тип сприяє всебічному спрямованому розвитку країни?

Інформаційна економіка є першим етапом, який відкриває епоху постіндустріальної економіки. М. Порат акцентує увагу на тому, що економіка набуває рис інформаційної за умови, що «обсяг послуг інформаційного сектору починає домінувати над обсягом виробництва інших секторів економіки» [15]. При цьому спостері-

гаються тенденції розробки та поширення новітніх інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у всі сфери життєдіяльності країни, прискорені темпи зростання сектору послуг, що стає основою для подальшого розвитку і трансформації інформаційної економіки в ЕЗ та переходу від п'ятого до шостого технологічного укладу.

Інформаційне суспільство є підґрунтям для створення інформаційної економіки, його становлення може відбуватися виключно завдяки інтенсивному використанню ІКТ на всіх рівнях управління економікою, що є характерною ознакою для п'ятого технологічного укладу. За таких умов розвиток ЕЗ відбувається в суспільстві знань, першу згадку про наявність якого зробив П. Друкер та охарактеризував його як суспільство, що «визначає тип економіки, в якій знання відіграють вирішальну роль, а їх виробництво стає джерелом розвитку» [4]. Тобто можна констатувати, що інформаційна економіка є стартовою платформою для створення ЕЗ.

За сучасних економічних умов ЕЗ має супроводжуватися ефектом меліоризму, що підвищить якість і швидкість процесів соціально-економічного розвитку країн. Поняття меліоризму (від лат. *melioratio* – поліпшення) використовується у філософії і соціології та є близьким за сутністю до поняття «мелізм» (від лат. *melior* – краще), що походить зі сфери вокальної техніки. Поняття мелізму розглядається як інструмент мелодійного покращення у вокальній та інструментальній музиці. Меліоризм являє собою інструментарій спрямування людських зусиль на всебічне поліпшення світу, наприклад, поліпшення якості земель, що може бути досягнуто за допомогою комплексу робіт у межах меліорації у сільському господарстві. Цей термін було введено у ХІХ ст. англійською письменницею Дж. Еліот (G. Eliot) і французьким філософом Дж. Селлі (J. Sully). Прихильники теорії меліоризму вважають, що покращити світ можна лише шляхом «індивідуального вдосконалення та просвітництва» [19]. При цьому сучасний погляд на ідеї меліоризму дає розвиток його сутності та вказує на можливість покращення світу за рахунок розумного втручання людини в будь-які процеси і сфери. Такого покращення та прогресу можна досягти виключно комплексним шляхом через поєднання політичних, економічних і моральних важелів управління [20]. Саме такі процеси меліоризму притаманні становленню ЕЗ у країні, обов'язковою умовою результативності яких є поширення зазначених принципів на всі сфери господарювання та переконання населення в доцільності таких змін.

Досягнення соціально-економічного розвитку та людського прогресу можливе завдяки поступовому прогресивному переходу

від однієї форми ЕЗ до іншої за умови прояву ефекту меліоризму. Меліоризм ЕЗ може відбуватися за рахунок інноваційного та креативного розвитку суспільних процесів у країні, регулювання всіх явищ і прийняття управлінських рішень з урахуванням екологічної безпеки, людського розвитку та економічної доцільності, розповсюдження ІКТ і мережевих взаємозв'язків тощо. Такі зміни мають також відбуватися за умови переконання людей у доцільності кардинальної зміни пріоритетів життя, набуття оптимістичного погляду на майбутнє, що поступово дозволить досягти процвітання нації та суспільства. При цьому прояв ефекту меліоризму змінюватиметься залежно від форми ЕЗ (табл. 2).

Першою формою ЕЗ є інноваційна економіка, яка кардинально відрізняється від її індустріального типу. Саме вона революційним чином змінила пріоритети у виробничо-господарській діяльності з прагнення максимального володіння контролем за дефіцитними матеріальними ресурсами, збільшення обсягів їх корисного використання та зростання доходів власників від регулювання цін на них на розуміння цінності знань, розробку і поширення інноваційних продуктів і технологій, бізнес-моделей, послуг, новітніх форм виробництва тощо [3]. Першою згадкою про інноваційну економіку можна вважати дослідження Й. Шумпетера, який ще у 1911 р. розглядав інновації як фактор економічного зростання [2]. Їх зміст і конкретизацію особливостей у 1985 р. розкрив П. Друкер. Він також схематично окреслив характеристики інноваційної економіки, основними серед яких є «нові рішення та безперервні інноваційні зміни; активізація малого і середнього бізнесу; розвиток економіки за рахунок самостійних рішень кожної людини; визнання знань як переважаючого фактора економічного розвитку; інтелектуалізація праці та інтелектуальна власність; орієнтація на метаекономіку, що враховує чинники демографії, освіти, нових технологій, екології, психології людей, культури націй» [4].

Основою інноваційної економіки стає інновація, ідея, видумка, які перетворюють погляди та мислення людини, концентрують увагу на якості, вимогах споживачів, зростанні корисності товарів і своєчасності їх надання. Ефект меліоризму ЕЗ у формі інноваційної економіки проявляється у створенні новітніх ідей та доведенні їх до кінцевого впровадження. При цьому такі ідеї мають бути корисними для зростання якості життя людини, орієнтуватися на її споживчі потреби. Інноваційна економіка має ґрунтуватися на комплексній державній підтримці, супроводжуватися активною ін-

Таблиця 2

Характеристика форм економіки знань відповідно до прояву ефекту меліоризму¹

Інноваційна економіка	Цифрова економіка	Креативна економіка	Мережева економіка	Зелена економіка
Покращення життя за рахунок проявів дій від виробництва і доведення їх до бізнесу за рахунок використання новітніх цифрових технологій	Покращення життя та підвищення ефективності бізнесу за рахунок використання новітніх цифрових технологій	Покращення життя за рахунок проявів новизни процесів, креативності, творчості, оригінальності, свободи думки та мислення	Покращення життя за рахунок проявів новизни процесів, креативності, творчості, оригінальності, свободи думки та мислення	Покращення життя за рахунок проявів турботи про довкілля, легкості доступу, клія, попередження загроз для його існування та подальшого сталого розвитку
Диверсифікована форма ЕЗ, заснована на оцифрованні інформації та знань, розробки ідей та втілення їх у нових товарах, послугах, технологіях, бізнес-процесах на основі активізації підприємницької діяльності для забезпечення довгострокового економічного розвитку та підвищення якості життя населення	Диверсифікована форма ЕЗ, заснована на оцифрованні інформації та знань, розробки ідей та втілення їх у нових товарах, послугах, технологіях, бізнес-процесах на основі активізації підприємницької діяльності для забезпечення довгострокового економічного розвитку та підвищення якості життя населення	Характеристика форми ЕЗ	Диверсифікована форма ЕЗ, заснована на оцифрованні інформації та знань, розробки ідей та втілення їх у нових товарах, послугах, технологіях, бізнес-процесах на основі активізації підприємницької діяльності для забезпечення довгострокового економічного розвитку та підвищення якості життя населення	Диверсифікована форма ЕЗ, заснована на оцифрованні інформації та знань, розробки ідей та втілення їх у нових товарах, послугах, технологіях, бізнес-процесах на основі активізації підприємницької діяльності для забезпечення довгострокового економічного розвитку та підвищення якості життя населення
Загальні результати й ефекти, притаманні всім формам ЕЗ				
<p>Підвищення добробуту та якості життя населення.</p> <p>Затребуваність робочої сили (як низької, так і висококваліфікованої).</p> <p>Поширення позитивних ефектів на всі сектори економіки.</p> <p>Створення додаткових робочих місць, у т.ч. соціально значущих та інноваційних.</p> <p>Зміна стереотипів мислення на довгостроковій проєкції для майбутніх поколінь.</p> <p>Примноження багатства за рахунок створення та реалізації нових ідей, інновацій.</p> <p>Потреба у знаннях, які передаються базовий їх запас і процедури постійного оновлення, орієнтація освітніх закладів на нові підходи в навчанні, що базуються на розвитку вміння приймати своєчасні й якісні управлінські рішення та розробляти нові інноваційні ідеї; абстрактному мисленню, самовпевненості, повазі оточуючих.</p> <p>Прагнення людей до придбання корисних знань, їх накопичення, доцільного використання та розповсюдження</p>				

¹ Узагальнено автором.

вестиційною політикою у напрямі науки, освіти, досліджень і розробок та активізацією діяльності підприємництва у сфері нововведень. Знання, які становлять основу інновацій та без яких неможливе їх створення, реалізуються в нових продуктах, технологіях, процесах. Інновація вимагає знань, винахідливості та, перш за все, зосередження уваги та докладанні зусиль у розробку новітніх підходів до виробництва й управління. Саме інновації є потужним інструментом для економічного розвитку та прогресу суспільства, вони формують нові знання, які є підґрунтям для їх подальшого генерування.

У 1996 р. з'являється теорія про існування більш розвиненої форми ЕЗ – цифрової економіки, засновником якої слід вважати канадського вченого Д. Тапскотта. Він довів ефективність проникнення цифрової економіки на всі рівні управління та обґрунтував, що «цифрові технології є одним із важливих інструментів знаннєвого розвитку». Крім того, Д. Тапскотт стверджував, що цифрова економіка потребує «реалізації процесів комп'ютеризації на індивідуальному рівні; використання комп'ютерних технологій – на рівні робочих груп, створення сучасної інформаційної структури – на рівні об'єднань підприємств; функціонування міжкорпоративних комп'ютерних мереж – на рівні організацій які співпрацюють; динамічної діяльності у мережі Internet – на рівні цифрового суспільства» [6]. Він також підкреслював економічну доцільність процесів комп'ютеризації та доступу до мережі Internet і широкого використання новітніх технологій з метою вільного отримання та обміну знань на міжособистісному рівні, між суб'єктами господарювання, галузями, регіонами тощо.

Сучасні наукові підходи до трактування сутності та складових цифрової економіки підтверджуються бурхливим розвитком таких напрямів, як: збереження знань у цифровому вимірі, оцифрування різномірної інформації, обробка великих масивів даних, застосування методів хмарних обчислень, що надає потенційні можливості для поступового поширення переваг ЕЗ. При цьому новітні технології дозволяють не лише надавати вільний доступ широкому колу споживачів до різноспрямованих знань, але і здійснювати в реальному часі їх розширений пошук, обробку й використання залежно від поставлених виробничих завдань. До того ж у доповіді Організації економічного співробітництва та «Цифрова економіка – 2017» окреслено перспективи розвитку цифрової економіки, які ґрунтуються на «мобільному використанні даних для обміну пові-

домленнями, транспорту, картування, банківських транзакцій, потокового мультимедіа» тощо [7, с. 160]. Виходячи з цього можна стверджувати, що завдяки цифровій економіці відбувається прискорення та спрощення процедур поширення знань у часі та просторі при одночасному скороченні витрат на їх здійснення, що стає дієвим резервом для формування ЕЗ. Ефект меліоризму цифрової економіки базується на можливості використання новітніх технологій, які швидко розвиваються та активізують розповсюдження, використання і генерацію знань, сприятимуть інноваційному прогресу.

Наступною формою ЕЗ є креативна економіка, про яку вперше у 2001 р. зазначив Д. Хокінс [9], а у 2013 р. він вже впевнено стверджував про її існування та констатував, що інноваційна творчість стає найбільш швидко зростаючим бізнесом у світі. У сучасній економіці виграють лише ті, хто культивує основні доміанти креативної економіки, до яких належать унікальність, знання, увага, можливість виробляти нові думки, вміння трансформувати національні ідеї тощо. Реалізація цих доміант може проявлятися виключно за умови постійного розвитку особистості, набуття нею знань самостійно або через запозичення із зовнішнього середовища шляхом спілкування з іншими людьми з креативним мисленням. Підприємства, які досягли цінності цього твердження, спрямовують свої зусилля на залучення талантів зі всього світу, що обов'язково несе успіх у бізнесі та необмежені можливості конкурентних переваг. Отже, ЕЗ при цій формі набуває таких векторів розвитку, як творчість і креативність у діяльності, необхідність виховання та всебічної підтримки талантів, мотивування людини до творчих проявів у професійній діяльності та її безперервний особистісний і професійний розвиток.

Р. Флорида, який розглядає парадигму ЕЗ із позицій реалізації творчого контенту та новизни вироблених ідей, вказує на існування «креативного класу» в суспільстві [8]. Згідно з результатами його дослідження ключовим фактором успішного економічного розвитку міст і регіонів є творча еліта. При цьому велике значення для народження та культивування креативу й оригінальності є відкрите і толерантне ділове середовище, яке створює сприятливі умови для самовираження талантів. Тобто для ЕЗ важливим завданням є розвиток керованої креативності та реалізація її на практиці, чого можливо досягти при створенні доброзичливого і мотивуючого оточення та товариств співдружності.

Розвиток креативної економіки в загальній структурі ЕЗ сприяє підвищенню якості життя людства, зміні змістовної напов-

неності діяльності людини, появи інноваційних робочих місць за рахунок розширення креативного сектору, забезпеченню розвитку культурного рівня економічного зростання. Креативна економіка проникає не лише в новітні сектори, а у всіх сферах може реалізовуватися талантами різного рівня кваліфікації. При цьому суб'єкти господарювання мають значну потребу в генеруванні новітніх креативних ідей, розробці альтернативних підходів до розв'язання командних проблем і прийнятті ефективних управлінських рішень. Активізація креативності та інноваційності у виробництві та сфері послуг країни має забезпечити тенденції зростання рівня оплати і продуктивності праці, що в результаті дозволить підвищити купівельну спроможність населення і стимулювати споживчий попит.

Наступною формою ЕЗ є мережева економіка, назву якої було започатковано Й. Бенклером у 2006 р. [10]. Дж. Торрент, досліджуючи симбіотичні відносини між ІКТ і знаннями стверджував, що саме «розвиток ІКТ є основоположним фактором появи економіки та суспільства, заснованих на знаннях». У роботі Т. Дзядуку розкрито відмінності між індустріальною та мережевою економіками, які полягають у зміні акцентів із прогнозованого на непередбачуваний розвиток; орієнтації на людські ресурси замість фінансових; зростанні мережевих зв'язків та превалюванні гнучких і ситуативних ділових відносин [12, с. 26]. При цьому однією з умов функціонування ЕЗ є досягнутий рівень використання ІКТ у країні, що є продуктом мережевої економіки. Саме за допомогою ІКТ спрощується доступ до нагромаджених у суспільстві знань, що є однією з головних переваг ЕЗ. До того ж отримати знання та мати до них постійний доступ користувачі можуть у зручний для себе час та незалежно від місця свого знаходження, що значно поширює можливості людини до розвитку. Швидка адаптація до таких змін дає можливість «стимулювати інновації та мати конкурентні переваги» [24]. Отже, поширення мережевої економіки сприятиме пошквалюванню інтеграційних процесів, завдяки чому на мікро-, мезо- та макрорівнях прискоряться тенденції економічного оздоровлення.

Мережа – це певний вид інтерактивної зручної бібліотеки з додатковими привілеями для користувачів, такими як необмежений обсяг інформації, швидкий предметний пошук ресурсів, добовий режим роботи та спілкування за інтересами відповідно до поставлених цілей. При цьому мережева економіка будується на рівності прав усіх користувачів у мережах, нейтралізує ієрархічну підпорядкованість, що посилює ступінь свободи у використанні інформацій-

них ресурсів та створенні на їх основі нових ідей і знання. Відкриваються широкі можливості для участі у мережевих спільнотах, які несуть новий потік знань та корисного професійного спілкування. Усі ці процеси пов'язані з високою швидкістю отримання та розповсюдження великого обсягу знань, що потребує доступу користувачів до відповідних мереж і критичного мислення, спрямованого на пошук достовірних і корисних знанневих ресурсів. При цьому мережева економіка не має жодних меж для отримання та дифузії знань, руйнує будь-які обмеження користувачів, які мають бажання отримати корисні знання.

Саме мережева економіка, як одна з форм ЕЗ, дозволяє згладити асиметрію знань, тобто ліквідувати нерівність у володінні знаннями між людьми різного віку, економічного статусу, національності, місця проживання тощо. Дійсно, кожен користувач може за допомогою інформації, що міститься, наприклад, у мережі Internet, поповнити рівень власних знань за тематикою, яка для нього є важливою в конкретний момент часу. Таким чином, мережева економіка виступає дієвим інструментом для досягнення країною стану ЕЗ за рахунок подолання знанневої нерівності людства та має необмежений потенціал для придбання знань при розумному використанні мережевих ресурсів.

Мережева економіка несе в собі більші можливості й для бізнесу, оскільки ґрунтується на переосмисленні меж нового бізнес-середовища в умовах постіндустріальної епохи, набуття ним ознак глобалізації [23, с. 201]. У цьому контексті О. Кравчук зазначає, що «на відміну від індустріальної економіки, яка є національною за своїм масштабом, мережева економіка має глобальний характер, що істотно розширює кількість постачальників, замовників, партнерів і конкурентів» [11, с. 166]. Тобто мережева економіка усуває всі межі й обмеження у бізнесі завдяки поширенню інфраструктури ІКТ і Internet-технологій. До того ж помітно змінюються умови та правила бізнес-процесів, вони стають багатогранними і більш динамічними, що потребує систематичного і безперервного оновлення знань від підприємців для своєчасного професійного прийняття управлінських рішень.

Висока ефективність мережевої економіки для бізнесу та суспільства в цілому пояснюється теорією мережевих ефектів або екстерналій, до яких відносять переваги, «пов'язані зі зростанням кількості користувачів мережі; орієнтовані на стандартизацію продукції та ринків; отримані на основі навчання у мережі при знайомстві з думкою експертів» [24, с. 13-17]. Досліджувані ефекти дозволяють

країні отримати додаткові преференції в ЕЗ від поширення принципів мережевої економіки, розвитку ІКТ та мережі Internet.

Найвищою формою ЕЗ є зелена економіка, сутнісні межі якої було закріплено на конференції Організації Об'єднаних Націй з питань сталого розвитку (Ріо+20) у 2012 р., проте цій події передувала значна кількість заходів, які також сприяли становленню цієї форми ЕЗ. Нова модель сталого економічного розвитку об'єднує дві парадигми – ЕЗ та безпечної економіки, тобто спостерігається зміщення акцентів ЕЗ у бік екологізації економіки, зеленої економіки, розумної зеленої економіки або зеленої цифрової економіки (Green Knowledge Economy, Smart green economy, Smart green digital economy) [13; 14].

Стратегія «Європа-2020», прийнята Європейською Радою ЄС, визначає флагманські компоненти зеленої економіки, серед яких є «розумний розвиток, що заснований формування ЕЗ; сталий розвиток, що досягається при орієнтації на ресурсощадні, низьковуглецеві технології та конкурентні цінності; інклюзивний розвиток, побудований на концепції соціально зорієнтованої і територіально єдиної економіки з подоланням проблем безробіття та створенням достатньої наявності соціально значущих робочих місць» [25, с. 3]. Отже, парадигма зеленої економіки передбачає генерацію знань про стан екосистеми на планеті, потенційних загроз для неї, розробку методів їх запобігання й зменшення негативних наслідків; поширення набутих таким чином знань серед сучасного і майбутнього поколінь з метою переміщення уваги до збереження навколишнього середовища та формування культури, заснованої на турботі про довкілля та людство.

При реалізації концепції зеленої економіки відбувається зміщення глобальних пріоритетів від нагромадження нематеріального капіталу до його використання для збереження природних багатств, від цільових установок зростання конкурентоспроможності країн до сталого зростання, від зосередження уваги на секторах послуг і високих технологій – до інших секторів економіки. Тобто цінність природи і необхідність її збереження мають бути покладені в основу прийняття будь-якого управлінського рішення на всіх рівнях управління економікою. Змінена цільових установок концепції ЕЗ у бік зеленої економіки має сприяти набуттю тенденцій сталого людського розвитку і підвищення добробуту населення. Орієнтація на зелену економіку дозволяє посилити якісний компонент розвитку країн і планети в цілому при забезпеченні оптимальних умов регулювання взаємовідносин соціуму з довкіллям.

Висновки. Таким чином, визначено місце і значимість ЕЗ у зміні типів постіндустріальних економік, що зосереджує увагу на цінності знанневих ресурсів, існуванні інноваційних проривів, людському розвитку й активізації інвестиційних впливань у науку та високорозвинені технології в Україні.

Доведено, що процеси становлення ЕЗ мають супроводжуватися ефектом меліоризму, дія якого проявляється в інноваційному та креативному розвитку країни, регулюванні суспільних явищ і прийнятті управлінських рішень на підґрунті екологічної доцільності, розповсюдження цифрових технологій і мережевих взаємозв'язків. Такі трансформації можуть відбутися за умови переконання людини в доцільності кардинальної зміни пріоритетів її життя, що забезпечить процвітання суспільства та набуття оптимістичного погляду на майбутнє. Отже, врахування визначених векторів формування нового типу економіки, основними серед яких є орієнтація на цінності та значущість життя людини, фактори її формування за рахунок меліоризму, необхідність активізації процесів у суспільстві для знанневого розвитку на всіх рівнях управління, потребують розробки перспективних стратегій і програм щодо становлення в Україні різних форм ЕЗ. Удосконалення сутнісного наповнення ЕЗ внесе корективи в розуміння, що має стати підґрунтям формування механізму забезпечення знаннево-інтелектуального розвитку країни [26]. Подальшими напрямками дослідження має стати розробка стратегій, програм і дорожньої карти, орієнтованих на прискорення темпів формування знанневої економіки в Україні на національному та регіональному рівнях.

Література

1. Araya D. Rethinking US Education Policy. Paradigms of the Knowledge Economy. New York: Palgrave Macmillan 2015. 184 p.
2. Шумпетер Й.А. *Теорія економічного розвитку. Капіталізм, соціалізм и демократія*: пер. с нем. и англ. Москва: Эксмо, 2007. 862 с.
3. McKinney P. Understanding the Innovation Economy and Its Impact on Our World. URL: <http://philmckinney.com/understanding-innovation-economy-impact-world/>.
4. Drucker P.F. Innovation and entrepreneurship. New York: Harper & Row, Publishers, 1985. 278 p.
5. Drucker P.F. The Discipline of Innovation. *Harvard Business Review*. 2002. URL: <https://hbr.org/2002/08/the-discipline-of-innovation#comment-section>.

6. Tapscott Don The digital economy: promise and peril in the age of networked intelligence. New York; Montreal: McGraw-Hill, 1996. xviii, 342 p.

7. OECD (2017) OECD Digital Economic Outlook 2017. URL: http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/science-and-technology/ oecd-digital-economy-outlook-2017_9789264276284-en#.WlfiF65l_IU#page8.

8. Florida R. The Rise of the Creative Class: And How It's Transforming Work, Leisure and Everyday Life. N.Y.: Basic Books, 2002. 464 p.

9. Howkins J. The Creative Economy: How People Make Money from Ideas. L.: Penguin, 2001.

10. Benkler Y. The Wealth of Networks: How Social Production Transforms Markets and Freedom. New Haven, Conn: Yale University Press, 2006. 515 p.

11. Кравчук О.І. Мережева економіка – домінанта розвитку економічних і соціально-трудових відносин. *Соціально-трудові відносини: теорія та практика*. 2016. № 2. С. 108-114.

12. Дзядук Т.В. Мережева економіка як елемент формування сучасної світової господарської системи. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/7_2008/9.pdf.

13. HEC4Climate: «We are heading towards a smart green digital economy» Jeremy Rifkin. URL: <http://www.hec.edu/Knowledge/News/HEC4Climate-We-are-heading-towards-a-smart-green-digital-economy-Jeremy-Rifkin>.

14. Rifkin J. How the Third Industrial Revolution Will Create a Green Economy. URL: http://www.huffingtonpost.com/jeremy-rifkin/third-industrial-revolution-green-economy_b_8286142.html.

15. Porat Mark Uri The Information Economy: Definition and Measurement. // Washington: Office of Telecommunications, U.S. Department of Commerce. 1977. URL: <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED142205.pdf>.

16. Махлуп Ф. Производство и распространение знаний в США / пер. с англ. Москва: Прогресс, 1966. 462 с.

17. Будущее, которого мы хотим. Решение Конференции ООН по устойчивому развитию. 19 июня 2012 г. URL: https://rio20.un.org/sites/rio20.un.org/files/a-conf.216-l-1_russian.pdf.pdf.

18. Gartner Says the Programmable Economy Has the Potential to Disrupt Every Facet of the Global Economy. URL: <http://www.gartner.com/newsroom/id/3146018>.

19. Философский словарь / под ред. И.Т. Фролова. Москва: Политиздат, 1981. 445 с.

20. Graebner A. The Limits of Meliorism In Foreign Affairs. *VQR*. 2000. №1. Т. 76. URL: <http://www.vqronline.org/essay/limits-meliorism-foreign-affairs>.

21. Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication. UNEP, 2011. URL: https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/126GER_synthesis_en.pdf.

22. Revolution in Progress: The Networked Economy. URL: <https://www.technologyreview.com/s/530241/revolution-in-progress-the-networked-economy/>.

23. Barabási A.-L. Network Economy. URL: <http://barabasi.com/f/634.pdf#351>.

24. Torrent J. Knowledge, networks and economic activity. Revisiting the network effects in the knowledge economy. *e-Journal on the Knowledge Societe*. 2009. URL: <http://www.uoc.edu/uocpapers/8/dt/eng/torrent.pdf>.

25. European Commission. EUROPE 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. COM (2010) 2020 Brussels, 3.3.2010. 37 p.

26. Захарова О.В., Подлужна Н.О. Систематизація підходів до оцінки ступеня досягнення економікою країни стану економіки знань. *Соціально-трудові відносини: теорія і практика*: зб. наук. праць ДВНЗ «КНЕУ ім. В. Гетьмана». Київ, 2016. №2. С.91-99.

27. Антонюк В. П., Шамілева Л. Л. Оцінка ефективності використання трудового потенціалу промисловості з урахуванням рівня наукоємності її галузей. *Економічний вісник Донбасу*. 2017. № 2 (48). С.196-206.

Надійшла до редакції 29.09.2017 р.

С.С. Турлакова, к.э.н.

ИНСТРУМЕНТЫ РЕФЛЕКСИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ СТАДНЫМ ПОВЕДЕНИЕМ АГЕНТОВ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ

Отличительной особенностью социально-экономических систем является то, что составляющие их элементы (человек, группа, коллектив и т.д.), в отличие от элементов технических систем,

© С.С. Турлакова, 2017